

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה על הציצית, באמצעותה ניתן לזכור את המצוות. כפי שנפסק להלכה, אין חובה ללבוש ציצית כשם שיש חובה להניח תפילין, ורק הלוּבש בגד בעל ארבע כנפות מחייב בציצית. למרות זאת, הגמרא במנחות (מא ע"א) כותבת שקטינא ננזף על ידי מלאך שלא לבש ציצית, ואמר לו שבזמן כעס בשמים, נענש כל מי שלא לובש ציצית. מדוע? נחלקו הראשונים:

א. **התוספות** בערכין (ב ע"ב ד"ה הכל) סברו, שהסיבה שקטינא ננזף היא משום שעשה מעשים על מנת להיפטר מציצית. בעבר הבגדים היו עשויים מארבע כנפות ולכן היו חייבים בציצית, קטינא גזר בכוונה את כנפות הציצית כדי להיפטר מהמצווה ועל כך ננזף. לפי זה אומרים התוספות, בזמנינו שהבגדים לא עשויים מארבע כנפות אין איסור באי לבישת ציצית. ובלשונם:

"ואף על גב דאמר ליה מלאכא לרב קטינא, ציצית מה תהא עליה כלומר וכי אתה מבקש עלילות להפטר מציצית, ובעידן ריתחא ענשינן (= ובעידן כעס נענשים על כך), היינו דווקא באותן הימים, דכל הטליתות היו בת ארבע כנפות איכא (= יש) עונש לאותו שמשנה אותו להיפטר, אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורין אין עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות."

ב. **התוספות** במנחות (ד"ה אלא) חלקו ופירשו, שלא רק בזמן עבר כשהיו לובשים בגד מארבע כנפות, מי שלא לבש ציצית נענש בזמן כעס בשמים, אלא גם בזמן הזה קטינא היה ראוי להינזף. גם **הרמב"ם** (ציצית ג, יא), על אף שלא הזכיר את העונש שנענש הצדיק בעידן דריתחא, בכל זאת כתב שלא ראוי לחסיד להיפטר ממצוות ציצית ובפרט בשעת התפילה.

מכל מקום כפי שכתב **הרב אשר וייס**, וודאי שגם לשיטתם, במקרה בו לבישת הציצית מפריעה מאוד כגון ביום קיץ חם, או חייל שצריך לרוץ עם משקל רב על הגב מספר קילומטרים והציצית מכבידה עליו ומונעת ממנו להתאמן כראוי - אין כעס בשמים על מי שאינו לובשם, כיוון שאחרי הכל מדובר במידת חסידות, ובמקום צער גדול המצווה נדחית.

בעקבות העיסוק בציצית בפרשת השבוע, נעסוק השבוע בהלכות מצווה זו. נפתח במחלוקת הראשונים איזה בגד חייב בציצית מדאורייתא ואיזה מדרבנן, והאם יש עניין להחמיר במחלוקת זו. בהמשך נראה את מחלוקת הפוסקים, האם בגד מנדף זיעה חייב בציצית, מחלוקת שגם מושפעת מפירוש המילה 'בגד' המופיעה בתורה.

חייב הבגד

איזה בגד חייב בציצית? הגמרא במסכת מנחות (לט ע"ב), מביאה מחלוקת אמוראים בשאלה זו:

א. לדעת תנא דבי רבי ישמעאל, כיוון שבמצוות ציצית כותבת התורה 'בגד' וכפי שכתוב בפרשת נגעים (בה מסופר על הבגדים הנטמאים), כשם שבנגעים הכוונה דווקא לצמר ופשתים, כך גם במקרה זה, ורק בגד העשוי מצמר או פשתים חייב בציצית מדאורייתא. לשיטתו שאר המינים חייבים בציצית, אך רק מדרבנן.

ב. רבא בעקבות כך שהתורה כותבת 'כנף' חלק וסבר, שכל המינים חייבים בציצית מדאורייתא ולא רק צמר ופשתים, כיוון שמהמילה 'כנף' משמע כל מיני הכנף. את ראיית רבי ישמעאל מהמילה 'בגד' דחה, והסביר שכוונת התורה שבעוד שכאשר עושים בגד משאר מינים, חובה שהפתילים והבגד יהיו מאותו סוג, כאשר עושים בגד מצמר או פשתים אפשר שהחוטים יהיו ממין אחר.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א, מחלוקת שנובעת מעקרונותיהם בהלכות פסיקה:

א. **השולחן ערוך** (או"ח ט, א) פסק כדעת **הרי"ף** (יד ע"א בדה"ר) ו**הרמב"ם** (ציצית ג, ב), שרק בגד העשוי מצמר ופשתים חייב מדאורייתא ושאר המינים מדרבנן בלבד. ב. **הרמ"א** (שם) חלק ופסק כדעת **הרא"ש** (ס' יח) ו**המרדכי** (תתקמא), שכל המינים חייבים מדאורייתא, וכדעת ראשוני אשכנז והפוסקים המאוחרים בשרשרת הדורות. ובלשונם:

"והרב אלפסי פסק כרב נחמן וכן פסק הרמב"ם, דטלית של שאר מינים אינם חייבין בציצית אלא מדרבנן, וכיוון דהרב רבי יצחק אלפסי והרמב"ם קיימי בחד שיטתא הכי נקטינן. רמ"א: ואין דבריו נראין אלא נראה לפסוק כדברי התוספות מאחר שרבינו והפוסקים האחרונים הסכימו עמם, וכבר הארכתי בזה בהקדמתי (ד"ה השלישית וד"ה ואף) בסייעתא דשמיא¹."

ג. גישה שלישית המופיעה **במשנה ברורה** (שם ט, ה) ועוד לפניו בספר **האגור** (ציצית ס' ח) ו**באליה רבה** (שם), סוברת, שכיוון שלא מדובר במאמץ רב, ראוי גם לאשכנזים הצועדים בדרך כלל בעקבות הרמ"א, להחמיר וללבוש ציצית העשויה מצמר או פשתים, וכך לצאת ידי חובה מדאורייתא גם לדעת הרי"ף והרמב"ם (ועיי' ב"ח ט, ה).

אמנם הוסיף וכתב **האשל אברהם** (ס' כא) שגם לדעת האשכנזים המחמירים, אלו הנוהגים לישון בלילה עם ציצית כדי לצאת ידי חובת האר"י הסובר שיש בכך מצווה גם בזמן השינה (ובניגוד לדעת המגן אברהם) יכולים להסתפק בבגד העשוי משאר מינים, כיוון שמעיקר הדין די בציצית העשויה משאר מינים, והחובה ללבוש בשינה היא חומרא נוספת.

מנהג הגר"א

על אף שיש הגיון לעשות כדעת המשנה ברורה, וללבוש בגד של ד' כנפות העשוי מצמר ומפשתים (אם כי כאמור, אין בכך חובה ומדובר בחומרא), למעשה שני פוסקים משמעותיים: **הגר"א** (מעשה רב אות יז) ו**החזון איש** (מקורות רבים) לא נהגו כך, והסתפקו בציצית העשויה משאר מינים. מדוע לא ראו מקום להחמיר? נאמרו מספר יישובים במפרשים:

¹ כפי שראינו במקום אחר (כי תבוא שנה ג') הסיבה שהשולחן ערוך נקט כך היא, שסבר שבעקבות 'ירידת הדורות' אי אפשר להכניס את הראש בין הראשונים ולהכריע ביניהם, לכן יש ללכת אחרי הרוב. גישתו ספגה ביקורת משני פנים: ראשית, יש שערערו על עצם ההכרעה באמצעות הרוב, על הפוסק ללמוד את הסוגיה ולהכריע כפי הבנת שכלו. שנית, גם אם פוסקים על פי הרוב, מדוע פוסקי אשכנז כמו התוספות הושמטו.

א. **מצווה מדרבנן:** אפשרות ראשונה שהועלתה באחרונים, שכיוון שהגר"א לבש טלית במהלך היום והיא הייתה חייבת מדאורייתא, רצה לקיים באמצעות הציצית גם את החובה שהוסיפו חכמים. אמנם כפי שהעיר הרב אשר וייס (ציצית, תשס"ה), לא ברור שיש מקום להחמיר לקיים מצווה מדרבנן כשיש אפשרות לעשותה מדאורייתא, וכן החזון איש לא לבש בנוסף גם טלית.

ב. **הנאת לבישה:** אפשרות נוספת ליישוב המנהג, מופיעה בדברי הספר **ביצחק יקרא** (ס' ט ד"ה יחמיר) בעקבות התוספות. **התוספות** (נדה סא ע"ב ד"ה אבל) כתבו, שמכיוון שהציצית היא בגד, חובה שתהיה בלבישתה הנאת לבישה, כשם שיש בכל בגד הנאת לבישה. משום כך, בחום של הקיץ שאין הנאה בלבישת ציצית צמר, לא יוצאים בה ידי חובה - ובכך מיושב מנהגם. ובלשונו: "ובשם החזון איש מסרו שלא לבש טלית קטן של צמר, ואמר שהסיבה לכך היא שחם לו בטלית של צמר, ולכן לגביו אין לה שם בגד החייב בציצית, וכמבואר בתוספות במסכת נידה (סא ע"ב ד"ה אבל), שבגד שאינו נהנה בלבישתו, אינו חייב להטיל בו ציצית."

אמנם, גם יישוב זה לא חף מקשיים. ראשית, יישוב זה אולי טוב לדעת החזון איש, שגר בארץ ישראל בה חם בקיץ. הגר"א לעומת זאת חי באירופה, שם הקיץ לא מאוד חם וקשה לומר שאין הנאת לבישה בציצית צמר. שנית, יש שערערו עקרונית סברא זו וסברו, שכאשר מייחדים בגד לשם ציצית אין צורך בהנאת לבישה, ודי בכך שעשו אותו לשם מצווה.

ג. **כדעת התוספות:** אפשר להציע אפשרות שלישית, שהגר"א והחזון איש נקטו להלכה כדעת התוספות באופן מוחלט (וכמו שעשה הרמ"א), ולא ראו צורך להחמיר כדעת הרמב"ם שאין הם סוברים כמותו להלכה. קושי בפירוש זה, שכן אם אכן כך, מתבקש שיכתבו פסיקה זו בספרי ההלכות שלהם, ולא עשו כך, ורק ראו והעידו שנהגו ללבוש טלית משאר המינים.

ציצית מניילון

עד כה עסקנו בשאלה, במידת החיוב שיש בלבישת ציצית שאינה עשויה מצמר או פשתים. שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים היא, האם יוצאים ידי חובה בלבישת ציצית העשויה מניילון. מחלוקת זו מתעוררת בעקבות הגמרא במסכת מנחות (מ ע"ב) הכותבת, שבגד העשוי מעור אינו נחשב בגד, ומשום כך אפילו אם יש בו ד' כנפות אין חובה לשים בו ציצית.

על אף שהגמרא כתבה שבגד עור אינו נחשב בגד (וכך נפסק להלכה), היא לא מנמקת מה הבעיה בכך. בפירוש טעם הגמרא נחלקו האחרונים, מחלוקת שמשפיעה בין השאר על דינו של בגד דרייפיט, העשוי בכוונה מחומרים פלסטיים, כדי שבמהלך ריצה וכדומה הזיעה לא תיתפס בבגד אלא תתנדף ממנו.

מחלוקת האחרונים

א. **אפשרות ראשונה** להסביר את טעם הגמרא, מופיעה בדברי **שולחן ערוך הרב** (י, ז), **והרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח ב, א). הם סברו, שהסיבה שהגמרא נוקטת שבגד עור אינו נחשב בגד החייב בציצית היא, שבגד חייב להיות במהותו ארוג ומחומרים העשויים כעין בד, בגד עור המורכב לרוב מיחידה אחת ארוכה ואינו דומה לבד, אינו עונה על הגדרה זו.

בעקבות כך פסק הרב פיינשטיין, שבגד העשוי מניילון פטור מציצית. ועל אף שהוסיף שניתן לחלק בין בגד עור לבגד ניילון, כיוון שבניגוד לעור המורכב מיחידה אחת שניתן לחלקה למספר חוטים, את הניילון אפשר מלכתחילה ליצור כמספר חוטים, מכל מקום כיוון שאין הדרך בכך, וכן בגד ניילון דומה בתכונותיו לבגד עור בכך שאינו בד, כך דינו, ולא מקיימים בו מצוות ציצית.

בדומה לכך וביתר פירוט כתב גם **הרב אשר וייס** (ציצית תשס"ה), שכאשר חז"ל והפוסקים מנו את הבגדים החייבים בציצית מדאורייתא או מדרבנן, הם נתנו דוגמאות לדברים הבאים מבעלי חיים ומהצומח, צמר גמלים וארנבים, קנבוס וכדומה. ניילון העשוי מנפט שאינו נחשב גידולי קרקע, אינו דומה למינים אלו, ומשום כך מסתבר שהוא פטור מציצית. ובלשון הרב פיינשטיין:

"נשאלתי אם יכול ללבוש בימי הקיץ החמים בגד של ד' כנפות לקיום מצות ציצית מהמינים ניילון ורייען וכדומה, שנתחדשו בשנים אלו. והשבתי כי מסתבר לעניות דעתי, מינים אלו פטורים מציצית כמו בגד של עור. ואף שיש קצת לחלק מבגדי עור דהתם היה כבר עור שלם, לא נראה כלל לחלק מאחר דעל כך פנים לא דמו לבגדים דצמר ופשתים."

ב. **אפשרות שניה** בפוסקים מופיעה בדברי **הרב פרנק** (הר צבי או"ח א, ט) שבניגוד לרב משה פיינשטיין סבר, שהטעם היחיד לפטור בגד עור הוא שבגד זה אינו ארוג, ואין זה משנה שבגד זה אינו דומה לבד. משום כך, במקרה בו יוצרים בגד מניילון באמצעות אריגה, בגד זה חייב בציצית. מדרבנן לדעת השולחן ערוך, כי הבגד לא עשוי מצמר או פשתים, ומדאורייתא לרמ"א. ובלשונו:

"ולענין שאלתנו, הנה בניילון יש שני מינים. יש מין ניילון העשוי כולו חתיכה אחת ולא מחוטים, ואינו מעשה אורג. ובטלית ממין זה, הואיל ואינו נארג אין עליו שם בגד להתחייב בציצית. אולם, יש גם ניילון העשוי מחוטי ניילון, והוא מעשה אורג. ובטלית ממין זה ודאי שהוא נכלל בכלל בגד וחייב בציצית."

אפשרות שלישית הממצעת בין הדעות, מופיעה בדברי **הציץ אליעזר** (יב, ג). כמו הרב פרנק סבר, שבגד של ניילון חייב בציצית, ואולי אפילו במקרה בו אינו עשוי כאריג כמו שהצריך הרב פרנק, כיוון שייתכן שכאשר הגמרא כתבה שבגד עור פטור מציצית כוונתה לעור בדווקא, אבל שאר מינים, אפילו אם יש דמיון מסוים ביניהם, חייבים, וודאי כאשר רגילים לעשות מהם בגדים.

למרות טעמים אלו כתב, שבכל זאת הלבוש ציצית זו לא יברך את ברכת הציצית, לחשוש לדעת הרב משה פיינשטיין הסובר שלא יוצאים בלבישתה ידי חובה. עוד הוסיף, שבכל מקרה מן הראוי במקום האפשר ללבוש ציצית מצמר או פשתים, שכן למרות שאפשר לצאת ידי חובה בציצית מניילון, אחרי הכל לדעת השולחן ערוך יש בלבישתה רק מצווה מדרבנן.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com